

פִּירוּשׁ רַש"י לַתּוֹרָה

**A RÁSI KOMMENTÁR
A TÓRÁHOZ**

Új magyar fordítás

dr. Katcz Sándor és neje szül. Schwarcz Irén emlékére

Mózes második könyve

***Széfer Smot* – סֵפֶר שְׁמוֹת**

Kiadja az

EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKOZSÉG

és a CHÁBÁD LUBAVICS

ZSIDÓ NEVELÉSI ÉS OKTATÁSI EGYESÜLET

BUDAPEST, 2010

KLASSZIKUS ZSIDÓ MŰVEK MAGYARUL

Szerkeszti Oberlander Báruch rabbi

9

Eddig megjelent kötetek:

1. *Sámuel imája – Zsidó imakönyv*
(Új magyar fordítás – 1996)
2. *Zsidó Biblia – Mózes öt könyve*
Joseph Hertz rabbi magyarázataival (reprint – 1996)
3. *Izrael fohásza – A zsidó újév imarendje*
(Új magyar fordítás – 1997)
4. *Sámson fohásza – Engesztelőnap imarendje*
(Új magyar fordítás – 1998)
5. *Az örökös éjszakája – Peszáchi Hágádá*
(Új magyar fordítás – 1999, 2009)
6. *Peszáchi Hágádá fonetikus átírással*
(Új magyar fordítás fonetikus átírással, útmutatóval – 2000, 2001)
7. *Mózes Imája – Sábessi imakönyv*
(Magyar fordítás és fonetikus átírás – 2006)
8. *Szemelvények Rásinak a Tórához írt kommentárjából*
(Új magyar fordítás – 2007–2008)

Megjelenik a JOODS HUMANITAIR FONDS támogatásával

© CHÁBÁD LUBAVICS EGYESÜLET, 2010

ISBN: 978-963-9743-19-9

Főszerkesztő

Oberlander Báruch rabbi

Szerkesztő

Köves Slomó rabbi

Georg (Gyuri) Katcz

Fordító

Feig András és Németh Yaakov

Szakmai lektor

Borbély Pál és Davidovics Jiszráél rabbi

Nyelvi lektor

Dr. Gergely István és Nagy Zsuzsanna

Megjelentette a CVT-aLapok Bt.

dr. Klár András

1075 Budapest, Wesselényi utca 4.

Bevezetés

A neve kezdőbetűiről Rási-ként ismert Rabbi Slomo ben Jichák (vagy: Slomo Jicháki), 1040–1105 között élt Franciaországban, Troyes városában. Bortermelés-sel foglalkozott, és emellett kora egyik legnagyobb tóratudósa volt.

Magyar nyelven először most jelenik meg egy teljes gyűjtemény Rásinak a Tórához írt magyarázataiból. Mindez *Georg (Gyuri) Katcz* ügyvéd úr jóvoltából, aki küldetésének tekinti Rási tanításának terjesztését, és szíven viseli kommentárjának magyar nyelvű kiadását. Teszi ezt szüleinek, *dr. Katcz Sándornak (Alexander)* és *Schwartz Irénnek* illetve a Soóban elhunyt nagyszüleinek és nagynénjeinek emlékére. Az ő nagylelkű támogatásának köszönhető, hogy a zsidó klasszikusok magyar nyelvű kiadásáról ismert kiadónk most ennek a jelentős műnek a kiadására is vállalkozhatott.

Rási, akit az egész zsidó világ autentikus szövegmagyarázónak ismeri el, a Bibliához és a Babiloni Talmudhoz írt kommentárokat. Az ő Tóra-kommentárja volt az első, nyomtatásban megjelent héber nyelvű könyv (Reggio Calabria, 1475). Kommentárja szinte minden hagyományos héber Tóra-kiadásban benne van. Rási olyan népszerűvé vált, hogy más rabbinikus kommentárok kinyomtatásához is a „Rási-írás”-ként ismert betűkészletet használják. (Ez nem azt jelenti, hogy maga Rási ilyen betűkkel írt volna, hanem csak azt, hogy a nyomdászok ilyen betűkkel szedték kommentárját.)

Rási a zsidó történelem egyik legnehezebb korszakában élt. Végigszenvedte a Nyugat-Európán végigdúló első keresztes hadjáratot, s élményeit szívettpő liturgikus versekben örökítette meg. Fia nem volt, volt viszont három rendkívül tanult leánya. Kései kéziratái közül jó néhány lányai leírásában maradt ránk. *Báálé-Hátoszáfot* (Talmud-kommentátorok) néven emlegetett vejei és unokái a következő nemzedékek legkiválóbb nyugat-európai akadémiáinak vezetői voltak.

Rási Tóra-kommentárjai hagyományos és kritikai módszerek bonyolult kombinációjára épülnek. Rási sok esetben híven idézi egy-egy vers talmudi értelmezéseit, míg más esetekben inkább a betű szerinti magyarázatot választja. Ez a látszólagos következetlenség számos későbbi tanulmányozóját készítette arra, hogy valamilyen mélyebb rendszert keressen ebben. A lubavicsi rebbe például egy olyan értelmezési rendszert állított fel, mely szerint Rási elsősorban a Biblia egyszerű jelentését magyarázza, és csak azokban az esetekben folyamodott a homiletikai értelmezés eszközeihez, ha azok a szöveg egy nehezen érthető részének egyedüli magyarázatát adják.

A hagyományos értelmezések idézésekor a klasszikus rabbinikus irodalom széles spektrumát veszi igénybe, köztük a Talmud mellett a tárgumokat (amelyek fontos támpontként szolgálnak számára a homályos értelmű héber szavak lefordításában), a homiletikai és halachikus Midrást. Annak ellenére, hogy minden magyarázata valamilyen forrásra alapul, az itt közölt fordításban csak egyes helyeken jeleztük e forrásokat, mivel mindegyik jelölése túlságosan növelte volna a terjedelmet.

Rási sok esetben a héber szavakat általa „lááz”-nak nevezett korabeli francia megfelelőikkel fordította, miáltal a középkori francia nyelv egyik legkorábbi írásos feljegyzése is neki köszönhető. Gyakran idézi két spanyol zsidó tudós, Menáchem ben Szruk és Dunas ben Labrat lexikográfiai és nyelvtani munkáit.

Kijelenthető, hogy Rási a legkiválóbb tanítók képességeivel rendelkezett. Megérezte, hol találják majd nehezen érthetőnek a tanulók az anyagot, és olyan magyarázatokat adott, amelyeknek mind a kezdők, mint a tapasztalt tudósok hasznukat vehetik. Itt jegyezzük meg, hogy értelmezéseiben Rási egyes helyeken az idézett mondatrészletet beépíti magába a magyarázatba, másutt viszont az idézett szó vagy szavak után új mondattal kezdi kommentárját.

Az itt közreadott fordításhoz több héber kommentárt és angol fordítást is felhasználtunk, ilyen például a *Sáj lámorá* (Jeruzsálem, 2003), Chájim Dov Chavel rabbi tudományos Rási kiadása és kommentárja (Jeruzsálem, 1982), a *The Metsudah Chumash/Rashi* (New Jersey, 2001), a *Mesorah Publications Ltd.* (New York, 1995) kiadása és a *The Pentateuch and Rashi Commentary, The Jewish Publication Society* kiadása (Philadelphia, 1949).

Kiadásunkban a magyar fordításba ágyazva szerepel Rási eredeti héber szövege, hogy ezáltal még könnyebben lehessen azonosítani a héber szövegrészek magyar megfelelőit. E fordítási-szerkesztési elvet még olyan esetekben is betartottuk, amikor az eredeti héber mondat szórendjének hű követése kicsit nehezebben megérhető szórendet eredményezett a magyar fordításban. Legyen az olvasó jutalma e nehézségekért a Szentírás nyelvének jobb megértése, gyakorlása.

A most megjelent kommentárnak előfutára volt az 1998–99-ban megjelent rövid Rási válogatás, amely annak idején a *Gut Sábesz* hetilap harmadik évfolyamában jelent meg, és a 2007–08-ban megjelent *Szemelvények Rásinak a Tórához írt kommentárjából* című sorozat. A közreadott mű már tartalmazza a teljes hetiszakaszhéber és magyar szövegét is. Külön fejezzük ki köszönetünket *Dr. Klár Andrásnak* is, aki könyvkiadási munkánkban mindig mellettünk áll!

A kommentár kiadásával nagy feladatra vállalkoztunk, és ehhez kérjük az Önök segítségét is. Megjegyzéseiket, észrevételeiket kérjük, juttassák el hozzánk a *rasi@zsido.com* email címre.

Budapest, 5770. tévét 24.

Oberlander Báruch

Töcáve (2Mózes 27:20–30:10.) פְּרֻשֵׁת תְּצַנֶּה

A hetiszakasz tartalmából

- Isten utasítja Mózeszt, hogy vegyen Izrael gyermekeitől tiszta olívaolajat, hogy azzal táplálják az „örökmécsest”, amelyet Áronnak kell minden nap meggyújtania, hogy „estétől reggelig” égjen. (2Mózes 27:20–21.)
- A kohaniták (papok) által a Szentély-beli szolgálát során viselendő öltözké leírása. A kohaniták a következőket viselték: 1. *kotonet*-et – teljes hosszúságú köntöst; 2. *micnászájim*-ot – lenvászon térdnadrágot; 3. *micnefet*-et vagy *migbáát*-ot – lenturbánt; 4. *ávnét*-et – a derék fölött többszörösen körültekert hosszú, széles övet. (2Mózes 28:1–4.)
- A kohén gádol (főpap) az előzőeken kívül még a következőket viselte: 5. az *éfod*-ot, egy kék-, bíbor- és vörös színűre festett gyapjúból és lenből valamint aranszálból szőtt, kötényszerű ruhadarabot; 6. a *chosen*-t, egy melldísz tizenkét belefoglalt drágakővel, amelyekbe Izrael tizenkét törzsének neve van belevésve; 7. a *möil*-t, egy kék gyapjúköpenyt, a szegélyén végig aranycsengettyűkből és díszes gránátalmákból való díszítéssel; 8. a *cic*-et, egy a homlok fölött viselt aranylemezt, rajta a következő felirattal: „Szent az Örökkévalónak!” (2Mózes 28:5–43.)
- A heti szakaszban ezen kívül még részletesen le van írva Áronnak és négy fiának – Nádávnak, Ávihunak, Elázárnak és Itámárnak – hét napos papi beavató rítusa, valamint az, hogy miképpen kell elkészíteni a *kötoret* (füstölőszer) égetéséhez használt aranyoltárt. (2Mózes 29:1–30:10.)

וְאַתָּה תְּצַנֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת וְךָ כֹּהֵן לְמָאוֹר, לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד. (שמות כז, כ)

És te hagyd meg Izráel fiainak, hogy hozzanak eléd világítás céljára tört, tiszta olajat, hogy örökmécsest gyújtsanak vele. (2Mózes 27:20.)

וְךָ תְּצַנֶּה – ...tiszta [olajat]... – כְּמוֹ – Üledék nélküli [olajat], – כְּמוֹ – amint azt a [Talmud] *Mönácho*t traktátusában¹ tanultuk: – מְגִרְרוּ – „Hagyja beérni [az olajbogyót], – בְּרֹאשׁ הַזַּיִת וְכוּ׳ – az olajfa tetején, stb.”²

¹ 86a.

² Az olajnak már a sajtolás pillanatától kezdve üledékmentesnek kell lenni, az ülepitéssel üledékmentesített olaj nem megfelelő. Ez csupán tökéletesen beérett olajbogyók

כְּתִית - ...tört... – כֹּתֵשׁ בְּמִכְתֶּשֶׁת – Egy mozsárban töri meg az olajbogyókat – וְאֵינוֹ טוֹחֵן בְּרִיחִים – és nem daráló gépben őrli meg, – כְּדִי שְׁלֹא יִהְיֶה בוֹ – hogy ne legyen benne üledék.³ – וְאַחַר שֶׁהוֹצִיא טֶפֶחַ רֵאשׁוֹנָה – Miután kinyerte az olajbogyókból az első cseppeket, – מִכְּנִיסֵן לְרִיחִים וְטוֹחֵן – [már] beleteheti [az olajbogyókat] a daráló gépbe és megőrölheti azokat. – וְהַשֶּׁמֶן הַשְּׂנִי פָּסוּל לְמִנְחָה – Ez a másodjára [nyert] olaj alkalmatlan a menórába, – וְכִשֶׁר לְמִנְחוֹת – viszont felhasználható a lisztáldozatokhoz, – שֶׁנֶּאֱמַר כְּתִית לְמֵאֹר – mivel az áll [a Tórában]: „világítás céljára tört,” – וְלֹא כְּתִית לְמִנְחוֹת – a lisztáldozatokhoz azonban nem szükséges tört [olajat használni].

לְהַעֲלוֹת נֵר תָּמִיד - ...hogy örökmécsest gyűjtsanak vele.⁴ – מְדַלִּיק – Addig kell gyűjtania, – עַד שֶׁתִּהְיֶה שְׁלֵהֶבֶת עוֹלָה מֵאֵלֶיהָ – amíg a láng magától fel nem emelkedik.⁵

תָּמִיד - ...örök[mécsest]...⁶ – כָּל לֵילָה וְלֵילָה קְרוִי תָּמִיד – Minden egyes éjjelre lehet *támid*-ként utalni, – כְּמוֹ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר עוֹלֵת תָּמִיד – hasonlóan ahhoz, amikor azt mondd: „Állandó égőáldozat”⁷, – וְאֵינָה אֶלָּא מִיּוֹם לְיוֹם – noha csupán napról⁸ napra végzik el. – וְכֵן בְּמִנְחַת חֲבַתִּין – Hasonló a [helyzet a főpap] napi lisztáldozatát illetően: – נֶאֱמַר תָּמִיד – [a Tórában] ott is a *támid* [kifejezés] szerepel,⁹ – וְאֵינָה אֶלָּא מִחֲצִיתָה – jöllehet a felét reggel végezték, – וּמִחֲצִיתָה בְּעֶרֶב – a felét meg este. – אָבָל תָּמִיד הָאֶמֶר בְּלֶחֶם הַפָּנִים – Viszont az a *támid*, ami a színkenyérrel kapcsolatban hangzik el,¹⁰ – מִשֶּׁבֶת לְשֶׁבֶת הוּא – az szombattól szombatig volt értendő [megszakítás nélkül].

felhasználásával érhető el, ezekből ugyanis már a legenyhébb nyomással kinyerhető az olaj.

³ Az őrlés során gyümölcspép keveredne az olajhoz.

⁴ Miért használja itt a Tóra a *löháálot* szót, ami szó szerint azt jelenti: „felmenezst/felemelkedésre bír”?

⁵ Vagyis nem elegendő az, ha a kanóc csupán tüzet fog, hanem addig kell odatartania a kanóchoz a gyújtólángot, amíg a kanóc teljes hosszában meg nem gyullad.

⁶ A *támid* szó két értelemben használatos: 1. folyamatosan, 2. rendszeresen. A szó ebben a versben az utóbbi jelentésben szerepel, mivel a menóra csupán reggelig égett, nap közben már nem.

⁷ Lentebb 29:42., 4Mózes 28:6.

⁸ Vagyis naponta egyszer.

⁹ 3Mózes 6:13.

¹⁰ Fentebb 25:30. „És helyezd el az asztalra szíнем elé állandóan (*támid*) a színkenyeret.” Itt a *támid* azt jelenti, hogy folyamatosan, megszakítás nélkül.

בְּאֵל מוֹעֵד מִחוּץ לְפָרוּכַת אֲשֶׁר עַל הָעֵדוּת יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אֶהְרֹן וּבָנָיו מֵעַרְבַּ עַד בֹּקֶר לְפָנַי יִהְיֶה,
חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. (שמות כז, כא)

A Találkozás Sátorában, kívül a függönyön, mely a Bizonyosságot takarja, rendezzék el azt Áron és fiai; estétől reggelig legyen az Örökkévaló színe előtt; örök szabály legyen ez nemzedékeik számára Izráel fiai részéről. (2Mózes 27:21.)

מְעַרְבַּ עַד בֹּקֶר – ...estétől reggelig... – תֵּן לָהּ מִדְּתָהּ – [Ez azt jelenti, hogy] töltsd meg a szükséges mennyiséggel, – שְׁתַּהֲא דוּלְקַת מֵעַרְבַּ וְעַד בֹּקֶר – [amennyi ahhoz kell,] hogy égjén estétől reggelig. – וְשִׁעְרוּ חֻכְמִים – A bölcsek úgy becsülték, [hogy ehhez] – חֻצֵי לֹוּג לְלִילֵי טַבַּח הָאֲרָכִין – fél \log^{11} [szükséges] *tévé*t [téli hónap] hosszú éjszakáinak [idején], – וְכֵן לְכָל הַלֵּילוֹת – és ugyanannyi [olajt használtak] minden éjjel, – וְאִם יוֹתֵר אֵין בְּכַךְ כָּלוּם – ha pedig maradt [reggelre az olajból], az nem volt baj.

וְאָתָּה הִקְרַב אֵלַיךְ אֶת אֶהְרֹן אַחִיךָ וְאֶת בָּנָיו אִתּוֹ מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכַהֵנוּ לִי, אֶהְרֹן נָדָב
וְאַבְיָהוּא אֶלְעָזָר וְאַיִתָּמָר בְּנֵי אֶהְרֹן. (שמות כח, א)

És te engedd magad elé járulni fivéredet Áront és fiait vele, Izráel fiainak köréből, hogy pappá avasd nékem őket, Áront, Nádávot és Ávihút, Eleázárt és Itámárt, Áron fiai. (2Mózes 28:1.)

לְאַחַר שִׁתְּגַמְר מְלֶאכֶת ¹² – És te engedd magad elé járulni...¹² – וְאָתָּה הִקְרַב אֵלַיךְ
הַמִּשְׁכָּן – miután a Szentélyátorral kapcsolatos munkálatok befejeződtek.

וַעֲשִׂיתָ בְּגָדֵי קֹדֶשׁ לְאֶהְרֹן אַחִיךָ, לְכָבוֹד וּלְתַפְאֲרָתוֹ. (שמות כח, ב)

És készíts szent ruhákat fivérednek, Áronnak méltóságra és fényes díszül. (2Mózes 28:2.)

וְאָתָּה תִּבְדֹּב אֶל כָּל חֻכְמֵי לֵב אֲשֶׁר מְלֵאֲתִיו רִיחַ חֻכְמָה, וַעֲשֹׂו אֶת בְּגָדֵי אֶהְרֹן לְקָדְשׁוֹ לְכַהֵנוּ
לִי. (שמות כח, ג)

És te szólj mind a bölcs szívűekhez, akiket megtöltöttem a bölcsesség szellemével, és azok készítsék Áron ruháit, hogy föl legyen szentelve és pappá legyen avatva nékem. (2Mózes 28:3.)

¹¹ 1 log = kb. 0,55 l.

¹² Ezt nyilvánvalóan nem úgy értette az Örökkévaló, hogy azon nyomban, hiszen a *bigdē kehuná*, azaz a „papi öltözetek” nélkül, (amelyek ekkor még nem készültek el,) nem lehetett szolgálatot elvégezni a *miskán*-ban.

לְקַדְּשׁוֹ לְכַהֲנֵנוּ לִי – ...hogyan föl legyen szentelve és pappá legyen avatva nékem.¹³ – לְקַדְּשׁוֹ לְהַכְּנִיסוֹ בְּכַהֲנָה – *lökádso* azt jelenti: behozni őt a papságba – עַל וְלִשְׁוֹן כְּהֵנָה – a ruhák révén, – שְׂיֵהָא כֹהֵן לִי – hogy *kohén* legyen Nekem. – שִׁירֵינְטְרִיאָה בְּלֶעֶז – „szolgálatot” jelent,¹⁴ – שְׂרוֹת הוּא – A *köhuná* kifejezés „szolgálatot” jelent,¹⁴ – ófranciául *serjentie*.

וְאַלֶּה הַבְּגָדִים אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ חֹשֶׁן וְאַפֹּד וּמְעִיל וּכְתָנֶת תְּשֻׁבָן מִצְנַפֶּת וְאַבְנֵיט, וְעָשׂוּ בְּגָדֵי קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אָחִיךָ וּלְבָנָיו לְכַהֲנֵנוּ לִי. (שמות כח, ד)

Ezek azok a ruhák, amelyeket el kell készíteniük: Melldísz, éfod, köpeny és kockás szövésű köntös, süveg és öv, és készítsék el a szent ruhákat fivéred, Áron és fiai számára, hogy papokká legyenek avatva Nekem. (2Mózes 28:4.)

חֹשֶׁן – ...**Melldísz**... – תְּכָשִׁיט כְּנָגֵד הַלֵּב – Egy a szív fölött viselt ruhadísz.

וְאַפֹּד – ...**éfod**... – לֹא שָׁמַעְתִּי וְלֹא מָצָאתִי – Nem hallottam és nem is találtam – בְּבְרִיתָא פְּרוּשׁ תְּבַנִּיתָ – a *Brájtá*-ban semmiféle magyarázatot az [éfod] alakját [illetően].

– שְׂהוּא חָגוּר לוֹ מְאַחֲרָיו – De az az érzésem, – וְלִבִּי אוֹמֵר לִי – hogy ez olyasvalami volt, ami hátul volt megkötve, – כְּרוֹחַב גַּב אִישׁ – szélessége [pedig] – וְיָחַבּוּ – ugyanannyi volt, mint egy férfihát szélessége,¹⁵ – כְּמִין סִינֵר שְׂקוּרִין פּוֹרְצֵינִיט – akár egyfajta kötény, amelyet (ófranciául) *porceint*-nek neveznek – וְשְׂחוּגְרוֹת הַשְּׂרוֹת – és amelyet a nemesi hölgyek kötnek magukra, – בְּשִׁרוּכְבוֹת עַל הַסּוּסִים – amikor lovagolnak. – כִּךְ מַעֲשֵׂהוּ מִלְּמֻטָּה – Ilyenformán tehát a [test] alsó [felének öltöztetésére] készült. – שְׁנֵאָמַר – [Bizonyosság arra, hogy az éfod a test köré volt kötve az,] ami írva van:¹⁶ – וְדָוִד חָגוּר אֶפֶוד בָּד – „Dávid lenvászon éfod-dal volt felövezve”. – לְמַדְנֵנוּ שֶׁהָאֶפֶוד חָגוּרָה הִיא – Ebből megtudjuk, hogy az éfod az egyfajta öv.

– וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שְׂאִין בּוֹ אֶלָּא חָגוּרָה לְבָדָה – Azt [viszont] nem állíthatjuk, hogy mindössze egy övből állt, – שְׂהָרֵי נֵאָמַר – mert az áll [az Írásban]:¹⁷ – וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת – majd: – וְאַחֵר כֵּן וַיַּחְגַּר אוֹתוֹ בְּחֶשֶׁב הָאֶפֶוד – „...rátette az éfod-ot,” – וְתַרְגָּם אוֹנְקֵלוֹס בְּהֵמִין אֶפֶודָא – amelyet „körülövezte őt a *chésev háéfod*-dal,” –

¹³ A *kohén* szentsége éppen *kohén* mivoltából ered. A *lökádso löcháhano* így fölöslegesnek tűnik.

¹⁴ Így tehát a *löcháhano li* azt jelenti, hogy amint felszentelték őt a ruhák által, alkalmassá válik a *miskán*-ban végzett szolgálatra.

¹⁵ Később (6. vers) Rási azt mondja, hogy ennél valamivel szélesebb volt.

¹⁶ 2Sámuel 6:14.

¹⁷ 3Mózes 8:7.

Onkelosz így fordít: „...az *éfod* övével.” – Ebből megtudjuk, hogy a „*chésev*” az *öv*, – והָאֶפֹד שֵׁם תְּכָשִׁיט לְבָדוֹ – az *éfod* pedig magának a ruhadísznek a neve.

– וְאֵי אֶפְשָׁר לֹאמַר – Azt sem állíthatjuk, – שְׁעַל שֵׁם שְׁתֵּי הַכְּתָפוֹת שָׁבוּ – hogy a két vállpántja miatt – הוּא קְרוִי אֶפֹד – nevezik *éfod*-nak, – שֶׁהָרִי נֹאמַר שְׁתֵּי כְּתָפוֹת הָאֶפֹד – mivel írva van:¹⁸ „...az *éfod* két vállrészére.” – לְמַדְנוּ – [Ebből] megtudjuk, – שֶׁהָאֶפֹד – hogy az *éfod* [is] külön név, – וְהַכְּתָפוֹת שֵׁם לְבָד – a „*ktéfo*” (vállrészé) is külön név, – וְהַחֶשֶׁב שֵׁם לְבָד – és a „*chésev*” [is] külön név.

– לֶכְךָ אֲנִי אוֹמֵר – Ezért én azt mondom, – שְׁעַל שֵׁם הַסִּינֵר שֶׁל מִטָּה – hogy [a test] alsó [részét takaró] kötény miatt – קְרוִי אֶפֹד – nevezik *éfod*-nak, – עַל שֵׁם שְׁאוּפָדוֹ – el *éfod*-nak, – כְּמוֹ שֶׁנֹּאמַר – mint írva van:²⁰ – וַיִּאָּפֵד לוֹ בּוֹ – „...és ráerősítette (*vájjepod*) vele.” – וְהַחֶשֶׁב הוּא חֲגוּר – A „*chésev*” egy *öv*, – שֶׁלְמַעַלָּה הֵימְנוּ – amely felfelé nyúlik [az *éfod*-ból], – וְהַכְּתָפוֹת – és a vállpántokat ehhez [az *öv*höz] erősítették hozzá.

– וְעוֹד אוֹמֵר לִי לְבִי – És megérzésem szerint – שֵׁישׁ רֶאִיָּה – bizonyítható, – שֶׁהוּא – hogy [az *éfod*] egyfajta ruhadarab, – שֶׁתְּרַגְּם יוֹנָתָן – mivel Jonátán úgy fordította [a következő szavakat]:²¹ – וְדָוִד חֲגוּר אֶפֹד בָּד – „...és gyołcs *éfod*-ot kötött magára Dávid”, – כִּרְדוּט דְּבוּץ – hogy „gyołcsból való *kárdut*-ot,” – וְתַרְגָּם כְּמוֹ כֵּן – és hasonlóan a „*möilim*”-et (köntös) is *kárdutin*-nak fordította – בְּמַעֲשֵׂה תָמָר אַחֹת אַבְשָׁלוֹם – a Támárról, Ávsáalom húgáról szóló epizódban, [ahol ez áll]:²² – כִּי כֵן תִּלְבָּשֶׁן בְּנוֹת הַמֶּלֶךְ הַבְּתוּלֹת מְעִילִים – „...mert ilyen *möilim*-be (köntösbe) szoktak öltözni a király szűz lányai.”²³

– וּמַעֲלֵי... – Ez egyfajta ing volt, akár a köntös, – אֶלָּא – ám [azzal a különbséggel], – שֶׁהַכְּתָפוֹת סְמוּךְ לְבָשָׂרוֹ – hogy a köntöst [közvetlenül] a testen viselték, – וּמַעֲלֵי קְרוִי חֲלוּק הָעֵלְיוֹן – míg ellenben a köpeny a felső ingre utal.

– תְּשָׁבֵץ... – kockaminta szerű mintával, díszítés gyanánt. – וְהַמִּשְׁבָּצוֹת הֵם כְּמִין גְּמוּת – A *misböcot* az egyfajta foglalat, – לְמוֹשֵׁב קְבִיעַת אֲבָנִים טוֹבוֹת – amelyet arany ruhadíszeknél alkalmaznak – וּמְרַגְּלִיּוֹת – foglalként a drágakövekhez és gyöngyökhöz, – כְּמוֹ שֶׁנֹּאמַר בְּאֶבְנֵי הָאֶפֹד –

¹⁸ 2Mózes 28:27.

¹⁹ **Lásd a 3. ábrát a füzet végén.**

²⁰ 3Mózes 8:7.

²¹ 2Sámuel 6:14.

²² Uo. 13:18.

²³ Vagyis Jonátán mind a „*möil*”-t, mind pedig az „*éfod*”-ot „*kárdut*”-nak fordította, s mivel azt tudjuk, hogy a *möil* egy ruhadarab, következésképpen az *éfod*-nak is ruhadarabnak kell lennie.

amint az *éfod* ékköveivel kapcsolatban is áll [az Írásban]:²⁴ – **מִסְבּוֹת מִשְׁבְּצוֹת זָהָב** – „...körülvéve aranszegéllyel (*misböcot*) készítsd azokat...” – **וְבָלְעוּ קוֹרְאֵין אוֹתוֹ** – Ezt (ófranciául) *chastons*-nak nevezik (drágakő kirakás).

מִצְנָפֶת – **...süveg** (*micnefet*)... – **כִּמִּין כֹּפֶת כּוֹבֵעַ** – Egyfajta boltozatos kalap, – **שְׂקוֹרֵין קוִיפ־א** – amit (ófranciául) *coife*-nek neveznek (szoros sapka), – **בְּמִקּוֹם** – **אֲחֵר קוֹרֵא לָהֶם מִגְבְּאוֹת** – ugyanis más helyeken²⁵ „*migbaot*”-nak nevezi ezeket [a szöveg], – **וּמִתְּרַגְמִינֵן כּוֹבְעֵין** – amit Onkelosz „kalapok”-nak fordít.

וְאַבְנֵיט – **...és öv...** – **הִיא תְּגוּרָה עַל הַכֶּתֶת** – Ezt az övet a köntösön viselték, – **וְהָאֶפֶד תְּגוּרָה עַל הַמַּעִיל** – az *éfod*-ot viszont a köpenyen viselték, – **כִּמוֹ שְׂמֻצֵינוּ** – **אִמִּין תִּלְאֵלְיָנוּ** – **בְּסִדְרָה לְבִישָׁתָן** – a felöltésük sorrendjét [taglaló szövegrészben]:²⁶ – **וַיִּתֵּן אֶת הַכֶּתֶת** – „Ráadta a köntöst, – **וַיִּתְּנָהּ אוֹתוֹ בְּאַבְנֵיט** – körülövezte őt az övvel, – **וַיִּלְבַּשׁ אוֹתוֹ אֶת הַמַּעִיל** – **וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת הָאֶפֶד** – rátette az *éfod*-ot.”²⁷

בְּגָדֵי קֹדֶשׁ – **...szent ruhákat...**²⁸ – **מִתְרוֹמָה** – abból az adományból, – **הַמְּקֻדָּשׁ** – **לְשִׁמִּי** – amely megszenteltetett az Én Nevemért, – **וַיַּעֲשׂוּ אוֹתָם** – kell, hogy elkészüljenek [a ruhák].

וְהֵם יִקְחוּ אֶת הַזָּהָב וְאֶת הַתְּכֵלֶת וְאֶת הָאַרְגָּמָן, וְאֶת תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי וְאֶת הַשֵּׁשׁ. (שמות כח, ה)

És ők vegyék át az aranyat, a kékbíbort, a pirosbíbort, a karmazsint és a bisszust. (2Mózes 28:5.)

וְהֵם יִקְחוּ – **És ők vegyék át...**²⁹ – **אֹתָם חֲכָמֵי לֵב שִׁיעֲשׂוּ הַבְּגָדִים** – Azok a „bölcsszívűek”,³⁰ akik elkészítik a ruhákat, – **יִקְבְּלוּ מִן הַמִּתְנַדְבִּים** – átvesszik az adományozóktól – **אֶת הַזָּהָב וְאֶת הַתְּכֵלֶת** – az aranyat és a kékbíbort, – **לַעֲשׂוֹת מֵהֶן אֶת** – **הַבְּגָדִים** – amelyekből elkészítik a ruhákat.

וַיַּעֲשׂוּ אֶת הָאֶפֶד, זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן תּוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מְשֻׁרָר מַעֲשֵׂה חֹשֶׁב. (שמות כח, ו)

²⁴ 2Mózes 28:11.

²⁵ Uo. 29:9.

²⁶ 3Mózes 8:7.

²⁷ Ez mutatja, hogy az övet a köntös fölött, a köpenyt az öv fölött, az *éfod*-ot pedig a köpeny fölött viselték.

²⁸ Az előző mondatok már említette a Tóra, hogy ezek szent ruhák, akkor miért van ez itt még egyszer megemlítve? Azért, mert ez arra utal, hogy...

²⁹ Ki az az „ők”? Az előző versben említett Mózes és Áron vagy az azt megelőző vers „bölc szívűjei”?

³⁰ 3. vers.

És készítsék az éfódot aranyból, kékbíborból, pirosbíborból, karmazsinból és sodrott bisszusból szövött munkával. (2Mózes 28:6.)

וַעֲשׂוּ אֶת הָאֶפֹד – És készítsék az éfódot... – **אִם בְּאֵתֵי לְפָרֶשׁ** – Ha megkísérelném elmagyarázni – **מִעֲשֵׂה הָאֶפֹד וְהַחֹשֶׁן** – az éfód és a melldísz készítésének [mikéntjét] – **עַל סֵדֶר הַמְקָרְאוֹת** – olyan sorrendben, ahogyan azt a versek [tárgyalják], – **הֲרֵי פְרוּשֵׁן פְּרָקִים** – a magyarázat töredékes lenne, – **וַיִּשְׁגָּה הַקּוֹרֵא בְּצִרוּפָן** – és az olvasó csak hibásan tudná összeilleszteni a különböző részleteket. – **לְכָךְ אֲנִי לְמַעַן** – Ezért [először] leírom, hogyan készítették el ezeket, – **כִּוְתֵב מִעֲשֵׂיהֶם כְּמוֹת שֶׁהוּא וְאַחֵר** – hogy az olvasó könnyedén átfuthassa [a készítés folyamatát], – **כִּךְ אֶפְרָשׁ** – majd utána részleteiben is elmagyarázom, – **עַל סֵדֶר הַמְקָרְאוֹת** – a versek sorrendjében.

שֶׁל הָאֶפֹד עָשׂוּי כְּמִין סִינֵר – Az éfód olyan [formára] készült, mint az a kötény, – **וְחֹגֵר וְנָשִׂים רוֹכְבוֹת סוּסִים** – amelyet a [mai nemes] hölgyek lovagláshoz [viselnek]. – **וְהָאֶפֹד מֵאֲחֵרֵי מִתְּחִלָּה** – Hátulról felövezi magát, – **כִּנְגֻד לְבוֹ לְמִטָּה מְאֻצְלֵיו** – a szívével szemben, a két könyöke alatt. – **וְרֵחַב הָאֶפֹד כְּרֵחַב הָאֶפֹד** – A szélessége – **וְיִוָּתֵר שֶׁל אָדָם וְיִוָּתֵר** – ugyanannyi, mint egy férfi hát szélessége, meg még [egy kevés], – **וְיִמְגִיעַ עַד עַקְבָּיו** – és leér a sarkáig. – **וְהָאֶפֹד מְחֻבָּר בְּרֵאשׁוֹ** – Az öv a felső [széléhez] volt rögzítve – **עַל פְּנֵי רֵחַב הָאֶפֹד** – teljes szélességben, – **מִעֲשֵׂה אוֹרֵג** – szövómunkával. – **וּמְאָרֶיךָ** – [Az övrész vízszintesen] túlnyúlik az éfódon – **לְכָאן וְלְכָאן** – mindkét irányban, – **כְּדֵי לְהַקְיֵן וְלְחַגֹּר** – hogy körülérje és felövezze vele. – **וְהַתְּפִיטִים מְחֻבָּרִים בְּחֻשְׁבֵּי** – A vállpántok az övhöz voltak rögzítve, – **אֶחָת לְיָמִין וְאֶחָת לְשְׂמֹאל** – az egyik a jobb, a másik a bal [oldalán], – **מֵאֲחֵרֵי הַכֹּהֵן** – a kohén hátán, – **שֶׁל סִינֵר** – a kötény két szélén. – **וְכָשֶׁרוֹקֵפֶן** – Függőleges helyzetben – **עוֹמְדוֹת לוֹ עַל שְׁנֵי כְתֻפָּיו** – a két vállán álltak, [vagyis feküdtek]. – **וְהָיָה כְּמִין שְׁתֵּי רְצוּעוֹת** – Olyanok voltak, mint két pánt, – **עֲשׂוּיֹת מִמִּין הָאֶפֹד** – mely ugyanabból az anyagból készült, mint az éfód, – **אֶרְכּוֹת כְּדֵי** – és elég hosszú volt ahhoz, hogy két oldalt a nyaka mellé lehessen helyezni [a vállára]. – **וְנִקְפְּלוֹת לְפָנָיו** – [A két pánt vége] vissza volt hajtvva előtte,³¹ – **לְמִטָּה מִכְתָּפָיו מְעֻט** – nem sokkal a válla alatt. – **וְאֶבְנֵי הַשֹּׁהַם קְבוּעוֹת** – A sóhám-kövek ezekbe voltak belefoglalva, – **אֶחָת עַל כְּתֻף יָמִין** – egy a bal vállon, – **וְאֶחָת עַל כְּתֻף שְׂמֹאל** – egy pedig a jobb vállon. – **וְהַמְשָׁבְצוֹת נְתוּנוֹת בְּרֵאשֵׁיהֶם** – A foglalatok a [pánt]végeken voltak, – **לְפָנֵי כְתֻפָּיו** – a vállai előtt.

וְשְׁתֵּי עֲבוֹתוֹת הַזָּהָב – A két fonott aranylánc – **בְּשְׁנֵי קְצוֹת רֵחַב הָעֲלִיּוֹן** – bele volt fűzve a melldísz két karikájába – **אֶחָת לְיָמִין וְאֶחָת לְשְׂמֹאל** – egy jobb oldalt, egy pedig bal oldalt. – **וְשְׁנֵי רֵאשֵׁי הַשְּׂרָשֻׁרֶת** – [Jobb oldalt] a [fonott] lánc két vége – **בְּמִשְׁבְּצוֹת לְיָמִין** – a jobb oldali foglathoz van erősítve. – **וְכֵן שְׁנֵי רֵאשֵׁי הַשְּׂרָשֻׁרֶת הַשְּׂמֹאלִית** – Ugyanígy bal oldalt a lánc két vége – **בְּמִשְׁבְּצַת שְׂמֹאל** – a bal oldali vállpánt

³¹ Vagyis tk. a mellkasa fölött.

foglalatahoz van hozzáerősítve. – נִמְצָא הַחֶשֶׁן – Következésképp a melldísz – תְּלוּי – foglalatához van hozzáerősítve. – az éfód [vállpánt]foglalatairól csüngött – עַל לְבוֹ מִלְפָּנָיו – elöl, a szíve fölött.

– Volt még további két karika – בְּשֵׁנֵי קְצוֹת הַחֶשֶׁן בְּתַחְתִּיתוֹ – a melldísz aljának két szélén, – וּבְנִגְגָדָם שְׁתֵּי טַבְּעוֹת – és velük átellenben két karika – בְּשֵׁתֵי כְּתָפוֹת הָאֶפֶוד – az éfód két vállpántjához [rögzítve] – הַתַּחְתּוֹן – alul, a [vállpánt két] alsó végén [hátról], – הַמְּחָבֵר בַּחֶשֶׁב – ahol az övhöz van erősítve. – אֶל מוֹל טַבְּעוֹת הָאֶפֶוד – átellenben voltak az éfód karikáival, – שׁוֹכְבִים זֶה עַל זֶה – és egymáson feküdtek. – וּמִרְכָּסוֹ – Ezután összeköti [a karikákat] – בְּפִתִּיל תְּכֵלֶת – egy kékbíbor fonállal, – תְּחַוֵּב בְּטַבְּעוֹת הָאֶפֶוד וְהַחֶשֶׁן – amelyeket átfűz az éfód és a melldísz karikáin, – שֶׁיְהִי תַּחְתִּית הַחֶשֶׁן – hogy így a melldísz alja – דְּבוּק לַחֶשֶׁב הָאֶפֶוד – az éfód övének feküdjön – וְלֹא יִהְיֶה נֶדְ וְנִבְדָּל – és ne himbálódzon és váljon el tőle, – הוֹלֵךְ וְחוֹזֵר – [miközben] előre-hátra mozog.

...aranyból, kékbíborból, pirosbíborból, karmazsinból és sodrott bisszusból... – חֲמִשָּׁת מֵיָנִים הֵלְלוּ – Ez az ötfajta anyag – שְׁזוּרִין בְּכֹל חוּט וְחוּט – volt belesodorva minden egyes fonálba. – הָיוּ מְרַדְּדִין אֶת הַזָּהָב כְּמִין טַסִּין דְּקִיָּין – Kikalapálták az aranyat vékony lemezekké – וְקוֹצְצִין פְּתִילִים מֵהֶם – és szálakat hasítottak belőlük, – וְטוֹוִין אוֹתָן – majd összesodorták azokat – חוּט שֶׁל זָהָב עִם שְׁשֵׁה חוּטֵינִי שֶׁל תְּכֵלֶת – egy aranszálát hat kékbíbor szállal – וְחוּט שֶׁל זָהָב עִם שְׁשֵׁה חוּטֵינִי שֶׁל אֲרָגְמָן – és egy aranszálát hat pirosbíbor szállal, – וְכֵן – és ugyanígy [tettek] a karmazsin szállal, – וְכֵן שֶׁל בִּישּׁוּס – és ugyanígy a bisszussal. – שֶׁכָּל הַמֵּינִין חוּטֵן כְּפֹול שְׁשֵׁה – Mert minden egyes anyag hatszorosan volt [sodorva], – וְחוּט שֶׁל זָהָב עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד – és mindegyikben volt egy aranszál. – מֵאֶחָד כָּל אֶחָד שְׁזוּרִין אֶת כָּלֵם בְּאֶחָד – Majd az összeset egy [fonállal] sodorta. – נִמְצָא חוּטֵן כְּפֹול עֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנֶה – Következésképp a fonalak huszonnyolcszoros sodratúak voltak; – וְכֵן מְפֹרָשׁ בְּמִסְכַּת יוֹמָא – így van elmagyarázva a [Talmud] *Jómá* traktátusában,³² – וְלִמַּד מִן הַמִּקְרָא הַזֶּה – és a következő versből is ezt tudhatjuk meg.³³ – וַיִּרְקְעוּ אֶת פְּחֵי הַזָּהָב – „Kinyújtották ugyanis az aranylemezeket – וְקָצְצוּ פְּתִילִים – és abból vágta fonalakat, – לַעֲשׂוֹת אֶת פְּתִילֵי הַזָּהָב – hogy bedolgozzák az arany szálakat – בְּתוֹךְ הַתְּכֵלֶת וּבְתוֹךְ הָאֲרָגְמָן וְגוֹמֵר – a kékbíbor, a pirosbíbor stb. [közé szövőmunkával].” – לְמַדְנֵו – Ebből vezetjük le azt, – שְׁחוּט שֶׁל זָהָב – hogy egy-egy aranszál – שְׁזוּרֵ עִם כָּל מִין וּמִין – volt összesodorva az összes többi fajta szállal.

...szövött munkával. – כָּבֵר פְּרֻשָּׁתִי – Korábban már elmagyaráztam,³⁴ – שֶׁהִיא אֲרִיגַת שְׁתֵּי קִירוֹת – hogy ez arra a kétoldali szövésre utal, – שְׁאִין צוּרַת שְׁנֵי עֲבָרֶיהָ – ahol nincs a két oldal képei – דּוֹמוֹת זֶו לְזֶו – között hasonlóság.

³² 72a.

³³ Lentebb 39:3.

³⁴ Fentebb 26:1.

שְׁתֵּי כְתֻפֹת חֲבֵרֹת יִהְיֶה לוֹ אֶל שְׁנֵי קְצוֹתָיו וְחִבְרָ. (שמות כח, ז)

Két összeilleszthető vállrésze legyen a két szélén, hogy összekapcsoltassék. (2Mózes 28:7.)

שְׁתֵּי כְתֻפֹת וְגוּמָר – Két összeilleszthető vállrésze, stb. – אֶל הַסִּינָר מִלְמָטָה – A kötény alattuk volt. – וְחִשָּׁב הָאֶפֹד הִיא הַחֲגוּרָה – Az éfód *chésev*-je az öv, – מִלְמַעְלָה – és ez a felső részéhez volt erősítve, – דְּגַמַת סִינָר הַנָּשִׁים – éppen úgy, ahogyan a hölgyek kötényeinél. – וּמַגְבּוֹ שֶׁל כֹּהֵן – A *kohén* hátán – בְּחִשָּׁב – két pánt, két széles pánthoz hasonló, – אַחַת כְּנֶגְדַּת כָּל כַּתֵּף וְכַתֵּף – mindkét vállnál egy-egy, – וְזוֹקֵפֵן – amelyet felemelt mindkét vállára, – עַד שֶׁנִּקְפְּלוֹת לְפָנָיו כְּנֶגְדַּת הַחֲזוֹה – míg át nem bukott a mellére. – אֶזְאָלְתָּ, הוֹי חֲבוּרֵן לְטַבְּעוֹת הַחֹשֶׁן – Azáltal, hogy hozzá voltak erősítve a mellűz karikáihoz, – נִאֲחָזִין מִלְפָּנָיו כְּנֶגְדַּת לְבוֹ – elöl voltak tartva a szíve fölött, – שְׁאִין נֹפְלוֹת – s így nem hullottak [hátra], – כְּמוֹ שֶׁמְפֹרֵשׁ בְּעֵנֶן – ahogyan ez kifejtésre is kerül ott, ahol a Szentírás tárgyalja őket.³⁵ – וְהָיוּ זְקוּפֹת – וְשְׁתֵּי אַבְנֵי שֵׁהֶם קְבוּעוֹת – Függőlegesen folytatódtak a vállai fölött, – בְּהֵן – ahol két *sóhám*-kő volt belefoglalva, – אַחַת בְּכָל אֶחָת – mindegyik [pántba] egy-egy.

אֶל שְׁנֵי קְצוֹתָיו ... a két szélén... – אֶל רְחִבּוֹ שֶׁל אֶפֹד – Az éfód szélességének [két szélén], – שְׁלֹא הָיָה רְחִיבוֹ אֶלָּא כְּנֶגְדַּת גְּבוֹ שֶׁל כֹּהֵן – ugyanis a szélessége csupán a *kohén* hátához volt mérhető.³⁶ – וְגָבְהוּ עַד כְּנֶגְדַּת הָאֲצִילִים – A magassága a könyökéig [ért], – שְׁקוּרִין קוּדִי"ש – amit ófranciául *codes*-nak neveznek, – שֶׁנֶּאֱמָר – mert az áll [a Szentírásban]³⁷: – „לֹא יַחְגְּרוּ בִּזְעָה – „*lo jáchgöru bájázá*” – [ami azt jelenti:] „ne övezzék magukat – בְּמָקוֹם זֵעָה – olyan helyen, ahol az ember izzadni szokott,” – וְלֹא לְמִטָּה מִמִּתְנִיָּהֶם – sem a könyökük fölött, – אֶלָּא מִלְּפָנֵינוּ אֶלָּא אֶלָּא אֶלָּא – Inkább [övezzék magukat] a könyök magasságában.

וְחִבְרָ – ...összekapcsoltassék. – אֶזְאָלְתָּ – Az éfód – אֶזְאָלְתָּ שְׁתֵּי כְתֻפֹת הָאֶפֹד – az éfód két vállpántjával. – יַחְבְּרָ אוֹתָם בְּמִחְסַת לְמִטָּה בְּחִשָּׁב – Egy tűvel kapcsolja azokat hozzá az öv alatt – וְלֹא יֶאָרְגֵם עִמוֹ – és ne összeszövésével; – אֶלָּא אוֹרְגֵם לְבָד – külön szője meg azokat, – וְאַחַר כֵּן מַחְבְּרָם – és csak utána kapcsolja őket egymáshoz.

³⁵ Ti. a pántokat. Lentebb 25-28. vers.

³⁶ Nem érte teljesen körbe, ezért voltak „szélei”.

³⁷ *Jechezkél* 44:18. A *kohánim*-nak az eljövendő harmadik Szentélyben végzett szolgálatával kapcsolatban.

וְחָשָׁב אֶפְדָּתוֹ אֲשֶׁר עָלָיו כְּמַעֲשֵׂהוּ מִמָּוֹ יְהִיָּה, זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מְשֻׁזָּר.
(שמות כח, ח)

És övének szövése, mely rajta van, hasonló művű és belőle magából legyen, aranyból, kékbíorból, pirosbíorból, karmazsinból és sodrott bisszusból. (2Mózes 28:8.)

וְחָשָׁב אֶפְדָּתוֹ – **És övének...** – וְחָגוֹר שְׁעָל יָדוֹ הוּא מְאַפְדּוֹ – [Vagyis] az öv, amelynek segítségével [az éfód] beburkolja – וּמְתַקְנֵהוּ לְכִהֵן וּמְקַשְׁטוֹ – és [amely] javítja a kohén megjelenését és díszíti őt.

וְאֲשֶׁר עָלָיו – **...mely rajta van...** – לְמַעַלָּה בְּשֵׁפֶת הַסִּינַי – a kötény szélén. – הִיא – Ez az övre utal.

וּמְתַקְנֵהוּ – **...hasonló művű [...] legyen...** – כְּאֲרִיגַת הַסִּינַי – mint a kötény; – כֶּךָ – szövő munkával készüljön – וּמְתַקְּשֵׁת מִיָּנִים – és ötféle anyagból. – וְחָשָׁב – Ugyanígy az öv is – מְעַשֶׂה חוֹשֵׁב – szövő munkával készült, – וּמְתַקְּשֵׁת מִיָּנִים – és ötféle [anyagból].

וּמִמָּוֹ יְהִיָּה – **...belőle magából legyen...** – עִמּוֹ יְהִיָּה אֲרוּג – [Vagyis] vele együtt szövessék, – וְלֹא יֵאָרְגְנוּ לָבֶד – ne pedig külön, – וַיִּתְּבַרְנוּ – hogy majd utána rögzítsék hozzá.

וְלָקַחְתָּ אֶת שְׁתֵּי אַבְנֵי שֹׁהַם, וּפְתַחְתָּ עֲלֵיהֶם שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. (שמות כח, ט)

És végy két ónixkövet és vésd rájuk Izráel fiainak neveit. (2Mózes 28:9.)

שָׁשָׂה מְשֻׁמְתָם עַל הָאֶבֶן הָאֶחָת, וְאֵת שְׁמוֹת הַשָּׁשָׂה הַנוֹתָרִים עַל הָאֶבֶן הַשְּׁנִית כְּתוֹלְדָתָם.
(שמות כח, י)

Hat nevet az egyik kőre és a többi hat nevet a másik kőre, születésük szerint. (2Mózes 28:10.)

כְּתוֹלְדוֹתָם – **...születésük szerint.** – בְּסֹדֶר שְׁנוּלְדוֹ – [Vagyis:] abban a sorrendben, ahogy megszülettek: – רְאוּבֵן שְׁמֵעוֹן לֵוִי יְהוּדָה דָן נַפְתָּלִי עַל הָאֶחָת – Reuvén, Simon, Lévi, Jehuda, Dán és Náftáli az egyikre; – וְעַל הַשְּׁנִיָּה גָד אֲשֶׁר יִשְׁשָׁכָר זְבוּלֻן יוֹסֵף – és Binjámin – a másikkra pedig: Gád, Ásér, Jiszáchár, Zevulun, Joszéf – בְּנֵימִין מְלֵא – „teljesen”,³⁸ – שֶׁכֵּן הוּא כְּתוּב – mert így van írva – בְּמָקוֹם תּוֹלְדוֹתוֹ – azon a helyen, ahol születése fel van jegyezve,³⁹ – עֶשְׂרִים וְחֲמֵשׁ אוֹתִיּוֹת בְּכָל אֶחָת וְאֶחָת – [s így összesen] 25 betű [kerül] minden egyes [kőre].

³⁸ Legyen kiírva, azaz egy י-dal a ך előtt, így: בנימין.

³⁹ 1Mózes 35:18.

מַעֲשֵׂה חֶרֶשׁ אֶבֶן פְּתוּחֵי חֹתֶם תִּפְתַּח אֶת שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מִסִּבַּת מְשֻׁבָּצוֹת
זֶהָב תַּעֲשֶׂה אֹתָם. (שמות כח, יא)

Kőmetsző munkával, pecsétvéséssel véd ki a két követ Izráel fiainak neveivel, körülvéve aranszegéllyel készítsd azokat. (2Mózes 28:11.)

[Vagyis] egy **מעֲשֵׂה חֶרֶשׁ אֶבֶן** – Kőmetsző munkával... – olyan ember munkájával, aki jól ért a kő[metszéshez]. – **חרש זה דבוק הוא** – A *chárás* szó itt birtokos szerkezetben van – **לְתִיבָה שְׁלֹא־חֶרֶיו** – az őt követő szóval, – **וּכְנֹד פְּתָח** – és ezért *pátách*-hal van vokalizálva – **בְּסוּפוֹ** – a végén. – **וְכֵן חֶרֶשׁ עֲצִים נָטָה** – **חֶרֶשׁ שֶׁל עֲצִים** –⁴⁰ „A faragó (*chárás écim*) mérőzsinórt feszít,”⁴⁰ – [ahol a *chárás écim* kifejezés azt jelenti:] „a megmunkálója.” – **וְכֵן חֶרֶשׁ בְּרוֹל** – **כָּל אֵלָה** –⁴¹ „A fémkovács (*chárás bárzel*) fejszét készíti.”⁴¹ – Ezek [példák] birtokos szerkezetben lévő – **וּפְתוּחֵים** – és *pátách*-hal vokalizált [szavakra].

פְּתוּחֵי חֹתֶם – **...pecsétvéséssel...** – **כְּתַרְגוּמוֹ** – Ahogyan Onkelosz fordítja: – **חֶרֶשׁ דְּעִזְקָא** – „Jól olvasható írással, ahogyan a pecséteket vésik.” – **הַאֲוִתִּיּוֹת בְּתוֹכָן** – **כְּמוֹ שְׁחֹרְצִין חֹתְמֵי טַבְּעוֹת** – mint ahogyan a pecsétgyűrűket vésik, – **שֶׁהֵם לְחֹתֶם אֲנֹרוֹת** – mivel ezekkel leveleket pecsételnek le, – **כְּתָב נָכַר וּמְפֹרָשׁ** – egyértelmű és olvasható írással.

עַל שְׁמוֹת – **...neveivel...**⁴² – **כְּמוֹ בְּשֵׁמוֹת** – [Az *ál smot*] itt ugyanazt jelenti, mint a *bismot*.

מְשֻׁבָּצוֹת – **...körülvéve aranszegéllyel...** – **מְשֻׁבָּצוֹת** – **זֶהָב** – A kövek aranszegéllyel voltak körülvéve. – **שְׁעוֹשֵׂה מוֹשֵׁב הָאֶבֶן בְּזֶהָב** – Foglalatot készít aranyból mindkét kő számára, – **כְּמִין גָּמָא לְמִדַּת הָאֶבֶן** – egyfajta mélyedést, olyan méretűt, mint mag a kő, – **וּמְשַׁקְעָה בְּמְשֻׁבָּצָת** – majd behelyezi [a követ] a foglalatba. – **נִמְצָאָת הַמְשֻׁבָּצָת סוּבְּבַת אֶת הָאֶבֶן סָבִיב** – A foglalat következésképp körbeveszi a követ. – **וּמְחַבֵּר הַמְשֻׁבָּצוֹת** – A foglalatokat ezután ráerősítette – **בְּכַתְּפוֹת הָאֶפֹּד** – az éfód vállpántjaira.

**וְשִׂמְתָּ אֶת שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל כְּתֻפֹת הָאֶפֹּד אֲבָנֵי זָרָן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְנִשְׂא אֶהָרֵן אֶת שְׁמוֹתָם
לְפָנֵי יְהוָה עַל שְׁתֵּי כְּתָפָיו לְזָרָן. (שמות כח, יב)**

És helyezd a két követ az éfod vállrészeire emlékkövekül Izráel fiainak, és viselje Áron az ő neveiket az Örökkévaló színe előtt két vállán emlékezetül. (2Mózes 28:12.)

⁴⁰ Jesájá 44:13.

⁴¹ Uo. 12.

⁴² Az *ál* rendszerint „-on/-en/-ön”-t jelent, de nem itt.

לְזַכֵּרֶנּוּ – ...emlékezetül. – שִׁיְהֵא רוֹאָה הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת הַשְּׂבָטִים – Hogy Isten lássa a törzsek [neveit] – לְפָנָיו – כתובים – leírva Maga előtt – וַיִּזְכֹּר צְדָקָתָם – és megemlékezzen igaz mivoltukról.